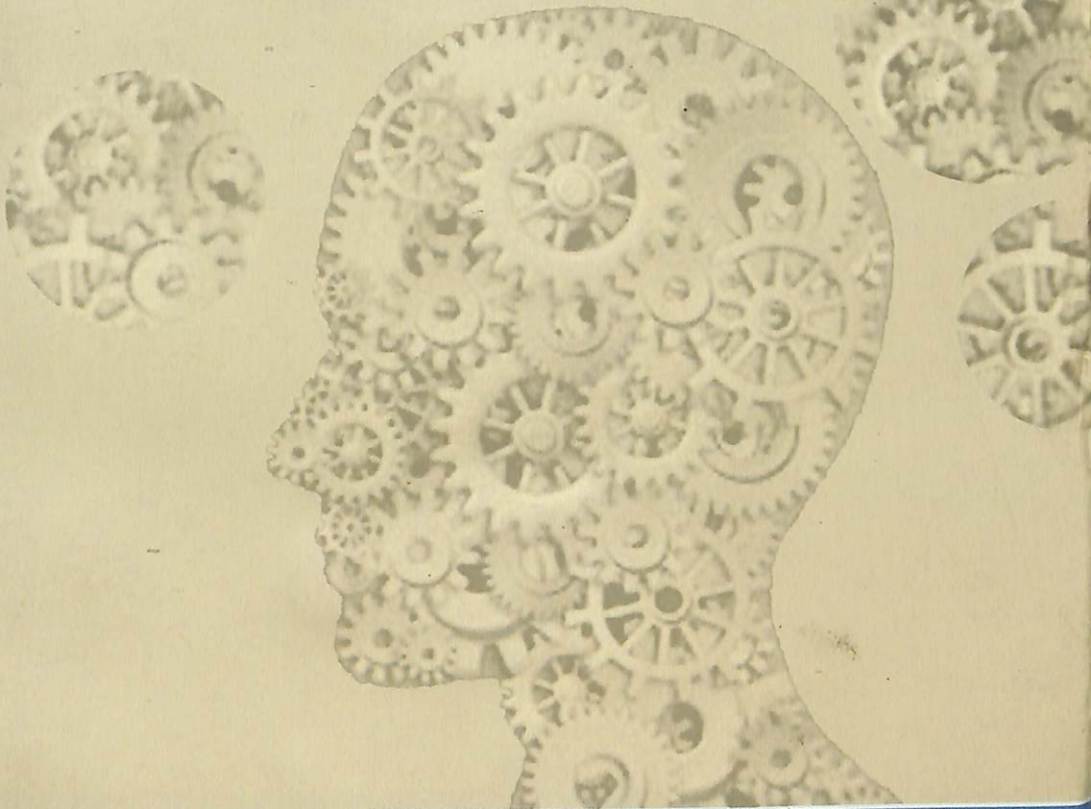

ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্নাতক মহলাৰ ২০১১-১২ চনৰ সংশোধিত পাঠ্যক্ৰমৰ
(দ্বিতীয় ষাণ্মাসিক) সাধাৰণ (Core) আৰু (তৃতীয় ষাণ্মাসিক) ৰ সন্মান (Major) বিষয়ৰ
অনুমোদিত পাঠ্যক্ৰমৰ ভিত্তিত যুগুত কৰা গ্ৰন্থ

স্নাতক মহলাৰ

শিক্ষা মনোবিজ্ঞান

দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় ষাণ্মাসিক

ড° বেদ কুমাৰ চলিহা • তৰুণ শইকীয়া
ৰুণু বৰা শইকীয়া

সূচীপত্ৰ

।। প্রথম অধ্যায় ।।

মনোবিজ্ঞান আৰু শিক্ষা (Psychology and Education) :

২৩—৮৭

মনোবিজ্ঞানৰ অৰ্থ মনোবিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় মতবাদ মনোবিজ্ঞান হৈছে মন সম্পৰ্কীয়
বিজ্ঞান মনোবিজ্ঞান হ'ল সচেতনতাৰ বিজ্ঞান মনোবিজ্ঞান হ'ল মানুহৰ আচৰণ সম্বন্ধীয়
বিজ্ঞান মনোবিজ্ঞানৰ অন্যান্য সংজ্ঞা মনোবিজ্ঞানৰ পৰিসৰ মনোবিজ্ঞান প্ৰকৃত
বিজ্ঞান হ'ল মনোবিজ্ঞান অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য মনোবিজ্ঞানৰ বিভিন্ন শাখা শিক্ষা
আৰু মনোবিজ্ঞানৰ সম্পৰ্ক শিক্ষা আৰু মনোবিজ্ঞানৰ পাৰ্থক্য শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ
অৰ্থ শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ সংজ্ঞা শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ বিকাশ শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ
লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য মনোবিজ্ঞান আৰু শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ পাৰ্থক্য শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ
প্ৰকৃতি শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ পৰিসৰ শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ তাৎপৰ্য শিক্ষা
মনোবিজ্ঞানৰ কাম মনোবিজ্ঞানৰ বিভিন্ন মতবাদ আচৰণবাদ আচৰণবাদৰ শিক্ষালৈ
অবদান সামগ্ৰিকবাদ সামগ্ৰিকতাবাদৰ মূল কথা বা ধাৰণা শিক্ষা-জগতলৈ
সামগ্ৰিকতাবাদ বা গেষ্টাল্টবাদৰ অবদান মনোবিপ্লবণ বা মনঃ সমীক্ষণ মনোবিপ্লবণৰ
শিক্ষালৈ অবদান সংগঠনবাদ বা সংৰচনাবাদ সংগঠনবাদৰ শিক্ষা-মনোবিজ্ঞানলৈ
অবদান কাৰ্যবাদ বা ক্ৰিয়াবাদ কাৰ্যবাদ বা ক্ৰিয়াবাদৰ শিক্ষালৈ অবদান সংগঠনবাদ
বা সংৰচনাবাদ বা কাৰ্যবাদ বা ক্ৰিয়াবাদৰ তুলনা শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ পদ্ধতিসমূহ
অন্তঃনিৰীক্ষণ বা অন্তঃপ্ৰেক্ষণ অন্তঃনিৰীক্ষণ বা অন্তঃপ্ৰেক্ষণৰ সবলতা বা
সুবিধা অন্তঃনিৰীক্ষণ বা অন্তঃপ্ৰেক্ষণৰ অসুবিধা বা দুৰ্বলতা পৰ্যবেক্ষণ
পদ্ধতি পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ পৰ্যায় পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ সুবিধা বা সবলতা পৰ্যবেক্ষণ
অসুবিধা বা দুৰ্বলতা পৰীক্ষণ পদ্ধতি পৰীক্ষণ পদ্ধতিৰ বৈশিষ্ট্য পৰীক্ষণৰ
পৰ্যায় পৰীক্ষণ পদ্ধতিৰ সুবিধা বা সবলতা পৰীক্ষণ পদ্ধতিৰ অসুবিধা বা
দুৰ্বলতা নৈদানিক পদ্ধতি নৈদানিক পদ্ধতিৰ সুবিধা নৈদানিক পদ্ধতিৰ
অসুবিধা পৰিসংখ্যামূলক পদ্ধতি পুৰুষনামা বা ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতি ঘটনা বিৱৰণী
পদ্ধতিৰ সুবিধা ঘটনা বিৱৰণী পদ্ধতিৰ অসুবিধা।

।। দ্বিতীয় অধ্যায় ।।

বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান (Developmental Psychology) :

৮৮—১২৭

বুদ্ধি আৰু বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়া বিকাশৰ বৈশিষ্ট্য বুদ্ধি আৰু বিকাশৰ পাৰ্থক্য বিকাশৰ
নীতিসমূহ বিকাশৰ লক্ষ্যসমূহ শৈশৱকাল শৈশৱকালৰ দৈহিক বিকাশ শৈশৱকালৰ
মানসিক বিকাশ শৈশৱকালৰ আৱেগিক বিকাশ শৈশৱকালৰ সামাজিক
বিকাশ শৈশৱকালৰ নৈতিক বিকাশ শিশুৰ দৈহিক, মানসিক, আৱেগিক, সামাজিক

আৰু নৈতিক দিশত ল'বলগীয়া প্ৰয়োজনীয় ব্যৱস্থা পূৰ্ব-বাল্যকাল উত্তৰ
বাল্যকাল বাল্যকালত ল'ৰা-ছোৱালীৰ দৈহিক, মানসিক, আৱেগিক, সামাজিক আৰু
নৈতিক দিশৰ সুস্থ বিকাশৰ বাবে ল'ব লগা ব্যৱস্থা কৈশোৰকাল কৈশোৰকালৰ
চাহিদা কৈশোৰকালৰ সমস্যা কৈশোৰৰ সমস্যা সমাধানত শিক্ষাৰ ভূমিকা : নিৰ্দেশনা
আৰু পৰামৰ্শ দান বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা দিশসমূহ।

।। তৃতীয় অধ্যায় ।।

বংশগতি আৰু পৰিবেশ (Heredity and Environment) :

১২৮—১৪২

বংশগতিৰ অৰ্থ বংশগতিৰ প্ৰক্ৰিয়া বংশগতিৰ মতবাদ পৰিবেশৰ অৰ্থ পৰিবেশৰ
প্ৰকাৰ বুদ্ধি আৰু বংশগতি বুদ্ধি আৰু ব্যক্তিত্বৰ ওপৰত পৰিবেশৰ প্ৰভাৱ ব্যক্তিত্বৰ
ওপৰত বংশগতিৰ প্ৰভাৱ শিক্ষাত বংশগতি আৰু পৰিবেশৰ পাৰস্পৰিক
গুৰুত্ব বংশগতিৰ দিশত শিক্ষকৰ ভূমিকা পৰিবেশৰ দিশত শিক্ষকৰ কৰ্তব্য বিকাশৰ
ক্ষেত্ৰত বংশগতি আৰু পৰিবেশৰ প্ৰভাৱ।

।। চতুৰ্থ অধ্যায় ।।

শিকন (Learning) :

১৪৩—২০৬

শিকনৰ অৰ্থ আৰু সংজ্ঞা শিকনৰ স্বৰূপ বা বৈশিষ্ট্য শিকনৰ প্ৰকাৰ শিকনক
প্ৰভাৱিত কৰা দিশসমূহ সংজ্ঞানাত্মক ক্ষেত্ৰ আনুভূতিক ক্ষেত্ৰ সংক্ৰিয়াত্মক
ক্ষেত্ৰ পৰিপক্বতা আৰু শিকন শিকন আৰু পৰিপক্বতাৰ সম্পৰ্ক শিকনৰ তত্ত্ব
সংযোগবাদ শিকনৰ প্ৰচেষ্টা আৰু ভুল পদ্ধতি শিক্ষাত প্ৰচেষ্টা আৰু ভুল পদ্ধতিৰ
গুৰুত্ব বা তাৎপৰ্য প্ৰচেষ্টা আৰু ভুল পদ্ধতিৰ সমালোচনা থৰ্নডাইকৰ শিকনৰ
নীতি শিকনৰ মুখ্য নীতিসমূহ শিকনৰ গৌণ নীতি সামগ্ৰিকতাবাদ বা
গেষ্টাল্টবাদ অন্তৰ্দৰ্শন বা অন্তৰ্লোকন বা অন্তৰ্দৃষ্টি পদ্ধতি অন্তৰ্দৰ্শন বা অন্তৰ্লোকন বা
অন্তৰ্দৃষ্টি পদ্ধতি অন্তৰ্দৰ্শন পদ্ধতিৰ শিক্ষাগত গুৰুত্ব বা তাৎপৰ্য শ্ৰেণীত অন্তৰ্দৰ্শন
পদ্ধতিৰ প্ৰয়োগ অন্তৰ্দৰ্শন পদ্ধতিৰ সমালোচনা প্ৰচেষ্টা আৰু ভুল পদ্ধতি আৰু অন্তৰ্দৰ্শন
পদ্ধতিৰ পাৰ্থক্য অনুবন্ধনবাদ অনুবন্ধনবাদৰ শৈক্ষিক তাৎপৰ্য অনুবন্ধনবাদৰ
সমালোচনা কাৰ্যাত্মক অনুবন্ধন বা ফলোৎপাদনমূলক অনুবন্ধন তত্ত্ব স্কীনাৰ
পৰীক্ষণ শিক্ষাত স্কীনাৰ কাৰ্যাত্মক অনুবন্ধনবাদৰ প্ৰায়োগিকতা পেভলভৰ অনুবন্ধন
আৰু স্কীনাৰ অনুবন্ধনৰ মাজৰ পাৰ্থক্য হুলৰ আচৰণ তত্ত্ব বা প্ৰয়োজন হ্রাসকৰণ
তত্ত্ব হুলৰ আচৰণ তত্ত্বৰ শৈক্ষিক তাৎপৰ্য অনুকৰণ অনুকৰণৰ বৈশিষ্ট্য অনুকৰণৰ
প্ৰকাৰ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত আৰু মানৱ জীৱনত অনুকৰণৰ গুৰুত্ব শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত আৰু
মানৱ জীৱনত অনুকৰণৰ গুৰুত্ব কাৰ্যকৰী বা ফলপ্ৰসূ শিক্ষাগ্ৰহণৰ বা শিকনৰ প্ৰয়োজনীয়
অৱস্থা বা চৰ্তসমূহ শিকনৰ স্থানান্তৰণ স্থানান্তৰণ সম্বন্ধে ঐতিহাসিক অধ্যয়ন শিকনৰ

স্থানান্তৰণত প্ৰভাৱিত কৰা দিশসমূহ * স্থানান্তৰকৰণৰ তত্ত্বসমূহ * স্থানান্তৰণ তত্ত্ববোৰৰ
শৈক্ষিক তাৎপৰ্য * স্থানান্তৰণৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষকে ল'ব লগা ভূমিকা * স্থানান্তৰ তত্ত্ব আৰু
পাঠ্যক্ৰম।

॥ শপ্তম অধ্যায় ॥

অভিপ্ৰায় বা অভিৰোচন (Motivation):

২০৭—২১৫

* অভিপ্ৰায় বা অভিৰোচনৰ অৰ্থ * অভিপ্ৰায়ৰ বৈশিষ্ট্য * অভিপ্ৰায়ৰ প্ৰকাৰ * অভিপ্ৰায়ৰ
শৈক্ষিক তাৎপৰ্য * শিক্ষাত অভিৰোচন বা অভিপ্ৰায় * শিক্ষার্থীৰ অভিপ্ৰায় সৃষ্টিৰ
উপায় * অভিপ্ৰায় আৰু সহজাত প্ৰবৃত্তি

॥ অষ্টম অধ্যায় ॥

মনোযোগ আৰু আগ্ৰহ (Attention and Interest):

২১৬—২৩৮

* মনোযোগৰ অৰ্থ আৰু সংজ্ঞা * মনোযোগৰ বৈশিষ্ট্য * মনোযোগৰ কাৰণ * মনোযোগৰ
প্ৰকাৰ * ঐচ্ছিক আৰু অনৈচ্ছিক মনোযোগৰ পাৰ্থক্য * মনোযোগৰ বিস্তাৰ বা
পৰিধি * শিশু মনোযোগৰ বৈশিষ্ট্য * মনোযোগৰ কাৰ্যকাৰিতা বা ব্যৱহাৰ * মনোযোগৰ
বিকাশ * আগ্ৰহ বা অনুৰাগ * আগ্ৰহৰ বৈশিষ্ট্য * আগ্ৰহৰ প্ৰকাৰ * সুপ্ত আৰু আৰ্জিত
আগ্ৰহৰ মাজত থকা পাৰ্থক্যসমূহ * মনোযোগ আৰু আগ্ৰহৰ সম্বন্ধ * শিকনত মনোযোগ
আৰু আগ্ৰহৰ ভূমিকা।

॥ নবম অধ্যায় ॥

স্মৃতি আৰু বিস্মৃতি (Memory and Forgetting):

২৩৯—২৫৮

* স্মৃতিৰ অৰ্থ * স্মৃতিৰ সংজ্ঞা * স্মৃতিৰ বৈশিষ্ট্য * স্মৃতিৰ বিভিন্ন প্ৰক্ৰিয়া বা উপাদান
বা কাৰকসমূহ * স্মৃতিছাপ * স্মৃতিৰ প্ৰকাৰ * উত্তম স্মৃতি বা ভাল স্মৃতিৰ লক্ষণ * স্মৃতিৰ
পৰিসৰ * স্মৃতিৰ উন্নতি সাধন * স্মৃতিৰ উপযুক্ত প্ৰয়োগকৰণ * বিস্মৃতি * বিস্মৃতিৰ
বৈশিষ্ট্য * বিস্মৃতিৰ কাৰণ।

॥ দশম অধ্যায় ॥

ব্যক্তিত্ব (Personality):

২৫৯—২৯৮

* ব্যক্তিত্বৰ অৰ্থ * ব্যক্তিত্বৰ সংজ্ঞা * ব্যক্তিত্বৰ বৈশিষ্ট্য * ব্যক্তিত্বৰ ত্ৰৈভিক বিশ্লেষণ বা
ব্যক্তিত্বৰ স্বৰূপা বিশ্লেষণ * বহিৰ্মুখী আৰু অন্তৰ্মুখী ব্যক্তিত্বৰ পাৰ্থক্য * দেহ
প্ৰকৃতি * শ্ৰেণীকৰণ তত্ত্বৰ সমালোচনা * ব্যক্তিত্ব সংলক্ষণৰ প্ৰকৃতি * ব্যক্তিত্বৰ সংলক্ষণৰ
বৈশিষ্ট্য * ব্যক্তিত্ব সংলক্ষণৰ শ্ৰেণীবিভাগ * সংলক্ষণ তত্ত্বৰ সমালোচনা * মনোবিশ্লেষণ
তত্ত্বৰ সমালোচনা * ব্যক্তিত্বৰ সংলক্ষণসমূহৰ সংহতি সাধন * বিকাশৰ স্তৰ অনুযায়ী

ব্যক্তিত্বৰ বিকাশ * ব্যক্তিত্ব গঠনৰ উপাদান * ব্যক্তিত্ব নিৰ্ধাৰণকাৰী
দিশসমূহ * বংশগতিমূলক দিশ * পৰিবেশমূলক দিশসমূহ * ব্যক্তিত্বৰ বিকাশত
বংশগতি আৰু পৰিবেশৰ আপেক্ষিক গুৰুত্ব বা যুটীয়া প্ৰভাৱ * ভাৰসাম্যপূৰ্ণ পৰিপক্ক
ব্যক্তিত্ব * ভাৰসাম্যপূৰ্ণ পৰিপক্ক ব্যক্তিত্বৰ বৈশিষ্ট্য তথা প্ৰকৃতি।

॥ একাদশ অধ্যায় ॥

প্ৰবৃত্তি আৰু আবেগ (Instinct and Emotion):

২৯৯—৩৩৫

* প্ৰবৃত্তি * প্ৰবৃত্তিৰ বৈশিষ্ট্য * প্ৰবৃত্তিৰ শ্ৰেণী বিভাগ বা প্ৰবৃত্তিৰ সংখ্যা * প্ৰবৃত্তিসমূহৰ
চমু বিৱৰণ * সহজাত প্ৰবৃত্তি আৰু প্ৰতিৱৰ্ত ক্ৰিয়া * প্ৰতিৱৰ্ত ক্ৰিয়াৰ বৈশিষ্ট্য * সহজাত
প্ৰবৃত্তি আৰু প্ৰতিৱৰ্ত ক্ৰিয়াৰ সাদৃশ্য * সহজাত প্ৰবৃত্তি আৰু প্ৰতিৱৰ্ত ক্ৰিয়াৰ
পাৰ্থক্য * সহজাত প্ৰবৃত্তিৰ পৰিশোধন বা সংশোধন বা ৰূপান্তৰ * শৈক্ষিকভাৱে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ
কিছুমান প্ৰবৃত্তি আৰু সেইবোৰৰ প্ৰশিক্ষণৰ ব্যৱস্থা * প্ৰবৃত্তি আৰু অভ্যাসৰ সাদৃশ্য * প্ৰবৃত্তি
আৰু অভ্যাসৰ পাৰ্থক্য * প্ৰতিৱৰ্ত ক্ৰিয়া আৰু অভ্যাসৰ মাজত পাৰ্থক্য * প্ৰতিৱৰ্ত ক্ৰিয়া
আৰু অভ্যাসৰ মাজত সম্বন্ধ * ভাববৃত্তি, আবেগ আৰু মনোগ্ৰহি * ভাববৃত্তি * ভাববৃত্তিৰ
বৈশিষ্ট্য * আবেগ আৰু ভাববৃত্তিৰ পাৰ্থক্য * প্ৰবৃত্তি আৰু ভাববৃত্তিৰ পাৰ্থক্য * ভাববৃত্তিৰ
শ্ৰেণী বিভাজন * ভাববৃত্তিৰ বিকাশ * আবেগ * আবেগৰ বৈশিষ্ট্য * আবেগ সৃষ্টিৰ
কাৰণ * আবেগ আৰু প্ৰবৃত্তিৰ সম্বন্ধ * আবেগ আৰু প্ৰবৃত্তিৰ পাৰ্থক্য * আবেগৰ
প্ৰকাৰ * শ্ৰেণীকৰণত আৱেগিক প্ৰশিক্ষণৰ গুৰুত্ব * কেইটামান বিশেষ আবেগৰ চমু
বৰ্ণনা * মনোগ্ৰহি বা মানসিক জটিলতা * মনোগ্ৰহি বা মানসিক জটিলতাৰ
বৈশিষ্ট্য * ভাববৃত্তি আৰু মনোগ্ৰহিৰ সম্বন্ধ * ভাববৃত্তি আৰু মনোগ্ৰহিৰ পাৰ্থক্য * মনোগ্ৰহিৰ
প্ৰকাৰ * মনোগ্ৰহিৰ শৈক্ষিক তাৎপৰ্য

॥ দ্বাদশ অধ্যায় ॥

মানসিক স্বাস্থ্যবিজ্ঞান আৰু শিক্ষা

(Mental Hygiene and Education):

৩৩৬—৩৫৭

* মানসিক স্বাস্থ্যৰ অৰ্থ * মানসিক স্বাস্থ্যবিজ্ঞানৰ অৰ্থ * মানসিক স্বাস্থ্যবিজ্ঞানৰ
বৈশিষ্ট্য * মানসিক স্বাস্থ্যবিজ্ঞানৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য * মানসিক স্বাস্থ্যবিজ্ঞানৰ
পৰিসৰ * মানসিক স্বাস্থ্যবিজ্ঞানৰ দিশ তথা কাম * মানসিকভাৱে সুস্থ ব্যক্তিৰ
লক্ষণ * মানসিক অস্বাভাৱিকতা আৰু ৰোগপ্ৰস্তুতাৰ লক্ষণ * গৃহ পৰিৱেশত শিশুৰ
মানসিক স্বাস্থ্য * গৃহ পৰিৱেশত শিশুৰ মানসিক অসুস্থতাৰ কাৰণ * গৃহ পৰিৱেশত শিশুৰ
মানসিক স্বাস্থ্যৰক্ষাৰ ব্যৱস্থা * বিদ্যালয়ত মানসিক স্বাস্থ্য ৰক্ষাৰ ব্যৱস্থা * শিক্ষকৰ মানসিক
সু-স্বাস্থ্যৰ লক্ষণ * শিক্ষকৰ মানসিক অসুস্থতাৰ কাৰণ * শিক্ষকৰ মানসিক স্বাস্থ্য ৰক্ষাৰ
ব্যৱস্থা * সমাজৰ লোকৰ মানসিক স্বাস্থ্যৰক্ষাৰ ব্যৱস্থা।

॥ একাদশ অধ্যায় ॥

সমায়োজনৰ কৌশল (Adjustment Mechanism) :

৩৫৮—৩৭৮

সমায়োজনৰ অৰ্থ * সমায়োজনৰ বৈশিষ্ট্য * সুস্থ সমায়োজিত ব্যক্তিৰ বৈশিষ্ট্য * অপসমায়োজন * সমায়োজন আৰু অপসমায়োজনৰ পাৰ্থক্য * অপসমায়োজনৰ কাৰণ * অপসমায়োজন ৰোধ কৰাৰ উপায় * অপসমায়োজিত আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰা শিক্ষণীয় চিনাক্তকৰণ * সমায়োজনৰ কৌশল * ব্যৰ্থতা বা হতাশগ্ৰস্ততা * ব্যৰ্থতাৰ বৈশিষ্ট্য * ব্যৰ্থতা বা হতাশগ্ৰস্ততা বা নৈৰাশ্যৰ কাৰণ * সংঘাত বা অসুস্থত্ব * সংঘাতৰ বৈশিষ্ট্য * সংঘাতৰ প্ৰকাৰ।

॥ দ্বাদশ অধ্যায় ॥

অসাধাৰণ শিশুৰ শিক্ষা

(Education of Exceptional Children) :

৩৭৯—৪১৩

অসাধাৰণ শিশুৰ অৰ্থ * অসাধাৰণ শিশুৰ প্ৰকৃতি তথা বৈশিষ্ট্য * অসাধাৰণ শিশুৰ প্ৰকাৰ * প্ৰতিভাৱান শিশু * প্ৰতিভাশালী শিশুৰ প্ৰকাৰ * প্ৰতিভাসম্পন্ন শিশুৰ বৈশিষ্ট্য * প্ৰতিভাসম্পন্ন শিশুৰ সমস্যা * প্ৰতিভাশালী শিশুৰ শিক্ষা ব্যৱস্থা * অনগ্রসৰতা বা ধীৰ গতিৰ শিশু * অনগ্রসৰ শিশুৰ বৈশিষ্ট্য * অনগ্রসৰতা বা ধীৰ গতিৰ কাৰণ * অনগ্রসৰ শিশুৰ সমস্যা * অনগ্রসৰ শিশু বা ধীৰ গতিৰ শিশুৰ শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা * মানসিক ভাৱে বাধাগ্ৰস্ত শিশু * শিক্ষাগ্ৰহণৰ সামৰ্থ থকা মানসিক ভাৱে বাধাগ্ৰস্ত শিশু * শিক্ষা গ্ৰহণৰ সামৰ্থ থকা মানসিক ভাৱে বাধাগ্ৰস্ত শিশুৰ শিক্ষা ব্যৱস্থা * শাৰীৰিকভাৱে বাধাগ্ৰস্ত * সাধাৰণ শিক্ষা গ্ৰহণৰ অযোগ্যতা * আৱেগিক ভাৱে সমস্যা জৰিত শিশু * শিশুৰ আৱেগিক সমস্যা ৰোধ কৰাৰ বাবে শিক্ষা * কথন আৰু ভাষিক বাধাগ্ৰস্ত শিশুৰ বৈশিষ্ট্য ও সমস্যা * দৃষ্টি সম্বন্ধীয় বাধাগ্ৰস্ত * সম্পূৰ্ণ ভাৱে অন্ধ শিশুৰ বৈশিষ্ট্য * আংশিক ভাৱে অন্ধ শিশুৰ বৈশিষ্ট্য * দৃষ্টিসম্বন্ধীয় বাধা গ্ৰস্ত শিশুৰ সমস্যা * অন্ধ শিশুৰ শিক্ষা * শ্ৰৱণ সম্বন্ধীয় বাধাগ্ৰস্ত * দৈহিক ভাৱে পংগু * সৃজনশীল শিশু * অপবাধ প্ৰৱণতাৰ অৰ্থ * অপবাধ প্ৰৱণতাৰ বৈশিষ্ট্য * অপবাধ প্ৰৱণতাৰ কাৰণ * অপবাধ প্ৰৱণতা নিৰাময়মূলক ব্যৱস্থা।

॥ ত্ৰয়োদশ অধ্যায় ॥

ব্যক্তিগত পাৰ্থক্য (Individual Difference) :

৪১৪—৪২৮

ব্যক্তিগত পাৰ্থক্যৰ অৰ্থ * ব্যক্তিগত পাৰ্থক্যৰ ক্ষেত্ৰ বা প্ৰকাৰ * ব্যক্তিগত বৈষম্যত প্ৰভাৱ পেলাওৱা দিশ সমূহ * শিক্ষাত ব্যক্তিগত বৈষম্য * বৃত্তি নিৰ্বাচনত ব্যক্তিগত বৈষম্য।

॥ চতুৰ্দশ অধ্যায় ॥

অভ্যাস (Habit) :

৪২৯—৪৪১

অভ্যাসৰ অৰ্থ আৰু সংজ্ঞা * অভ্যাসৰ বৈশিষ্ট্য বা বিশেষত্ব * সু-অভ্যাস গঠনৰ নিয়ম * কু-অভ্যাস নিৰ্মূল কৰাৰ নীতি * অভ্যাস গঠনৰ সুফল বা উপকাৰিতা * প্ৰতিবৰ্ত ক্ৰিয়া আৰু অভ্যাসৰ সাদৃশ্য বা সম্পৰ্কসমূহ * প্ৰতিবৰ্ত ক্ৰিয়া আৰু অভ্যাসৰ পাৰ্থক্য * প্ৰবৃত্তি আৰু অভ্যাসৰ সাদৃশ্য বা সম্পৰ্ক * প্ৰবৃত্তি আৰু অভ্যাসৰ বৈসাদৃশ্য আৰু পাৰ্থক্য * অভ্যাসৰ প্ৰয়োজনীয়তা বা গুৰুত্ব * অভ্যাস গঠনত পিতৃ-মাতৃৰ ভূমিকা * অভ্যাস গঠনত শিক্ষকৰ ভূমিকা।

॥ পঞ্চদশ অধ্যায় ॥

সৃজনশীলতা (Creativity) :

৪৪২—৪৮৪

সৃজনশীলতাৰ অৰ্থ ও প্ৰকৃতি * সৃজনশীলতাৰ বৈশিষ্ট্য * সৃজনশীলতাৰ স্তৰ * সৃজনশীলতাৰ সংগঠন ও সংলক্ষণ * সৃজনশীল ব্যক্তিৰ বৈশিষ্ট্য * সৃজনশীলতা আৰু বুদ্ধি * সৃজনশীলতা বিকাশৰ বাবে শিক্ষা * চিন্তাৰ অৰ্থ আৰু প্ৰকৃতি * চিন্তাৰ বৈশিষ্ট্য * চিন্তাৰ প্ৰকাৰ * চিন্তা আৰু কল্পনাৰ সাদৃশ্য * চিন্তা আৰু কল্পনাৰ পাৰ্থক্য * চিন্তা আৰু ভাষা * চিন্তাৰ প্ৰশিক্ষণ * যুক্তিৰ অৰ্থ আৰু প্ৰকৃতি * যুক্তিৰ বৈশিষ্ট্য * যুক্তিৰ প্ৰশিক্ষণ * সমস্যা সমাধান * সমস্যা সমাধানৰ অৰ্থ আৰু প্ৰকৃতি * সমস্যা সমাধানৰ বৈশিষ্ট্য * সমস্যা সমাধান আৰু পৰিৱেশীয় সমায়োজন * সমস্যাৰ সমাধানত চিন্তাৰ ব্যৱহাৰ * সমস্যা সমাধানৰ পদ্ধতি বা স্তৰ * সমস্যা সমাধান আৰু শিকন * ধাৰণা বা প্ৰত্যয় গঠন * প্ৰত্যয়ৰ অৰ্থ * প্ৰত্যয়ৰ বৈশিষ্ট্য * প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োজনীয়তা * প্ৰত্যয়ৰ প্ৰকাৰ * প্ৰত্যয়ৰ গঠনৰ পৰ্যায় * প্ৰত্যয় কেনেকৈ গঠন হয় ?

॥ ষষ্ঠদশ অধ্যায় ॥

বুদ্ধি (Intelligence) :

৪৮৫—৫১৪

বুদ্ধিৰ অৰ্থ * বুদ্ধিৰ বৈশিষ্ট্য * বুদ্ধিৰ প্ৰকৃতি * জ্ঞান আৰু বুদ্ধি * বুদ্ধি আৰু অভিক্ষমতাৰ পাৰ্থক্য * বুদ্ধিৰ প্ৰকাৰ * বুদ্ধিক প্ৰভাৱিত কৰা দিশসমূহ * বুদ্ধি সম্পৰ্কীয় মতবাদ * বুদ্ধিৰ পৌৰাণিক তত্ত্ব * বুদ্ধিৰ আধুনিক তত্ত্ব * স্পেয়াৰমেনৰ দ্বি-উপাদান তত্ত্ব * থাৰ্ণ্টেনৰ প্ৰাথমিক যোগ্যতা তত্ত্ব * থমচনৰ প্ৰতিদৰ্শ সংগ্ৰহকৰণ তত্ত্ব * গিলফৰ্ডৰ ত্ৰিমাত্ৰীয় আৰ্হি * থৰ্নডাইকৰ বহু উপাদান তত্ত্ব * ভাৰ্ননৰ ক্ৰমপৰ্যায় তত্ত্ব * বুদ্ধিৰ তত্ত্বসমূহৰ মূল্যায়ন।